

УДК 342.7:323.2(045)

*Н. М. Махначова,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Вінниця*

Е-ДЕМОКРАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЕФЕКТИВНОГО ПАРТНЕРСТВА В ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ

*Natalia Makhnachova,
Candidate of Economic Sciences,
Associated Professor of Management and Administration Department
Vinnytsia Institute of Trade and Economics KNUTE, Vinnytsia*

E-DEMOCRACY AS A INSTRUMENT FOR THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY AND EFFECTIVE PARTNERSHIP IN THE PUBLIC SPHERE

У статті проаналізовано стан е-демократії в Україні. Виявлено фактори, що зумовлюють трансформацію системи публічного управління під впливом розвитку е-демократії. Визначено, що активність громадян у сфері е-демократії сприяє розбудові громадянського суспільства. Зазначено, що дієвим інструментом е-демократії, який дуже стрімко розвивається в українському суспільстві, є бюджет співучасті. Досліджено, що ключову роль у функціонуванні е-демократії в Україні відіграють сайти центральних органів влади та місцевого самоврядування, які виконують функцію інформування суспільства про діяльність органів влади, спрощують доступ громадян до відкритих даних та державних послуг. На місцевому рівні електронна демократія представлена передусім сайтами місцевих рад, а також низкою спеціалізованих сервісів. Запропоновано до застосування елементи проектного підходу до вирішення соціально важливих питань.

The paper analyzes the state of e-democracy in Ukraine. Factors that determine the public administration system transformation are determined. It is determined that the activity of citizens in the field of e-democracy contributes to the development of civil society. It is noted that a very effective tool of e-democracy, which is very rapidly developing in Ukrainian society, has a budget of complicity. Electronic petitions belong to the most important tools of electronic democracy in Ukraine. Legislative basis for their introduction was the introduction in 2015 of the Law of Ukraine "On Citizens' Appeal" of the changes concerning electronic appeal and electronic petitions. It was investigated that the key role in functioning of e-democracy in Ukraine is played by the sites of central authorities and local self-government, which perform the function of informing the public about the activity of the authorities, facilitate access of citizens to open data and public services. At the local level, e-democracy is represented primarily by the sites of local councils, as well as by a number of specialized services. The elements of the project approach to solving socially important issues are proposed. The secret of the effectiveness of e-democracy lies in the fact that fast access to information, the ability to communicate a large number of people and the ability to quickly unite and make decisions are

the first place. The activity of citizens is manifested and characterizes a significant part of the interests and problems of the population to a large extent in social networks. According to many researchers, in the future, social networks will grow into new platforms, for which participation will have legal consequences.

Ключові слова: *е-демократія; інформаційне суспільство; інструменти е-демократії; форми е-демократії; особливості реалізації е-демократії в Україні.*

Key words: *e-democracy; information society; e-democracy instruments; forms of e-democracy; peculiarities of realization of e-democracy in Ukraine.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На початку XXI століття світ увійшов до періоду інтенсивних трансформацій, позначений стрімким розвитком цифрових технологій. Глобальні процеси, що супроводжують формування інформаційного суспільства, вже встигли отримати назву «Індустріальна революція 4.0». Технологічні зміни охопили всі сфери життя, зокрема і функціонування держави та її відносини з громадянами, що проявилось у вигляді впровадження електронного врядування та електронної демократії. Поняття «е-демократія» походить зі США та набуло поширення у багатьох країнах світу. Електронна демократія базується на принципах прозорості, відкритості, участі та громадської просвіти. Метою розбудови е-демократії є розширення участі громадян у державотворенні та прийнятті рішень через використання електронних технологій.

В Україні електронна демократія перебуває на стадії інтенсивного становлення. Формування законодавчої бази для функціонування електронної демократії розпочалося у 2003 році, коли були прийняті закони «Про електронні документи та електронний документообіг», а також «Про електронний цифровий підпис». Передумовами для формування електронної демократії в Україні стали розширення доступу населення до Інтернету та інтенсивний розвиток ІТ-сектору. Активну участь у становленні електронної демократії в Україні бере громадянське суспільство. Стрімкий розвиток електронної демократії в Україні визнаний ООН: з 2015 року наша держава суттєво підвищила позиції у рейтингу розвитку електронної демократії та нині займає 32-ге місце. У листопаді 2017 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку електронної демократії до 2020 року. Згідно концепції, до 2020 року в Україні має бути завершено формування нормативно-правової бази для формування е-демократії. Незважаючи на те, що в Україні ще не впроваджені такі інновації, як електронне голосування або цифровий паспорт, українські громадяни вже можуть скористатися багатьма інструментами електронної демократії [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням е-урядування та е-демократії присвячені наукові праці багатьох закордонних науковців, таких як К. Макнат, М. Кітсінга, Р. Гібсона, С. Уорда, Г. Ортофера й Х. Гібера. До проблем упровадження е-урядування як в Україні, так і в інших країнах світу зверталися такі вітчизняні дослідники, як К. Вознюк, М. Довбенко, Н. Драгомирецька, О. Загаєцька, О. Загвойська, Т. Камінська, А. Камінська, Я. Олійник, Н. Павлютенко, М. Пасічник, А. Семенов, К. Синицький, О. Дубас, П. Клімушин, А. Серенюк.

Формулювання цілей статті. Цілями статті є дослідження основ е-демократії як інструменту розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останніми дослідженнями соціологів, активне ядро суспільства в Україні складає біля 20 %. Активне ядро – це така частина громадян, яка готова витратити свій час на вирішення суспільно важливих питань. Активність громадян виявляється та характеризує значну частину інтересів та проблем населення у великій мірі в соціальних мережах. На думку багатьох дослідників, в майбутньому соціальні мережі переростуть в нові платформи, за участь в яких будуть наступати юридичні наслідки. Наприклад, пост у фейсбуці не несе юридичних наслідків, в той час як електронна петиція має наслідком її розгляд за юридичною процедурою, визначеною в Законі України «Про звернення громадян» [2]. Теперішній активний сплеск постів в соціальних мережах отримав назву «фейсбучна демократія»: людина зайшла на сайт, написала думку чи описала проблему, але фактично далі не настає ніякого наслідку або користі для суспільства чи конкретної соціальної групи.

Ще одним прикладом е-демократії, який дуже стрімко розвивається в українському суспільстві, є бюджет співучасті. За два останніх роки 1 млн. людей розподілили на громадські проекти, які обираються шляхом голосування, більше 1 млрд. грн.

«Власне спільна розробка Концепції е-демократії у співпраці громадянського суспільства та представників влади є показником успішного розвитку демократії в цілому та е-демократії зокрема, – переконаний Дмитро Хуткий, експерт групи електронної демократії Реанімаційного пакету реформ. – Водночас ми розуміємо, що перед нами стоїть виклик – якісно та вчасно реалізувати заплановані на найближчі 2 роки заходи» [3].

Загалом, секрет ефективності електронної демократії полягає в тому, що на перше місце виходить швидкий доступ до інформації, можливість комунікації великої кількості людей та можливість швидко об'єднуватися та приймати рішення.

Варто зазначити, що виклики часу вимагають від нас переформатування з гасел «зрада – перемога» в проектне мислення. Це означає перехід від просто висловлення певної проблеми та написання скарги до органів державної влади (хоча це теж добре, бо спонукає місцеву владу до активних дій щодо покращення умов життя на відповідній території) до пошуку шляхів вирішення проблеми, формування команди, пошуку ресурсів (краутсорсинг), організації процесу вирішення проблеми (забезпечення офісом, технікою, вузькими спеціалістами – бухгалтерами, юристами і т.д.) та активної співпраці з владою та контролем за вирішенням даного питання відповідальними органами. В процесі проходження зазначених етапів відбувається навчання та обмін досвідом учасників подібних команд (проектних груп), які в майбутньому здатні виступати експертами при вирішенні типових питань. Таким чином, відбувається перетворення енергії протесту в конструктивне партнерство активістів громадянського суспільства та влади.

Розглянемо докладніше інструменти електронної демократії (рисунок 1).

Рис. 1. Інструменти Е-демократії

* складено автором

Ключову роль у функціонуванні е-демократії в Україні відіграють сайти центральних органів влади та місцевого самоврядування, які виконують функцію інформування суспільства про діяльність органів влади, спрощують доступ громадян до відкритих даних та державних послуг. На сайті Верховної Ради України публікуються законодавчі акти після прийняття. Судова гілка влади представлена в Інтернеті Єдиним державним реєстром судових рішень. Практично всі центральні органи влади України мають свої сайти, багато з них представлені у соціальних мережах. Проте рівень інтерактивності веб-сторінок державних установ залишається різним. Але тільки інформування громадян за принципом «згори – вниз» недостатньо, для повноцінного функціонування електронної демократії. Веб-сайти органів влади мають забезпечувати ефективну взаємодію з громадянським суспільством. Перехід від одностороннього формату до справжньої комунікації між владою та суспільством нині триває [1].

На місцевому рівні електронна демократія представлена передусім сайтами місцевих рад, а також низкою спеціалізованих сервісів. Серед найбільш успішних прикладів – Контактний центр Києва 1551, «Цілодобова варта» у Вінниці, сайт «Панель міста» Львівської міської ради, віртуальна приймальня мера в Івано-Франківську тощо. Також ефективну взаємодію між громадянами та місцевою владою забезпечує портал «Відкрите місто», до якого підключені вже 50 міст в Україні.

До найважливіших інструментів електронної демократії в Україні належать електронні петиції. Законодавчим підґрунтям для їх запровадження стало внесення у 2015 році до Закону України «Про звернення громадян» змін, що стосувалися електронного звернення та електронних петицій. Так, ст.23¹ передбачає, що громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт

органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції.

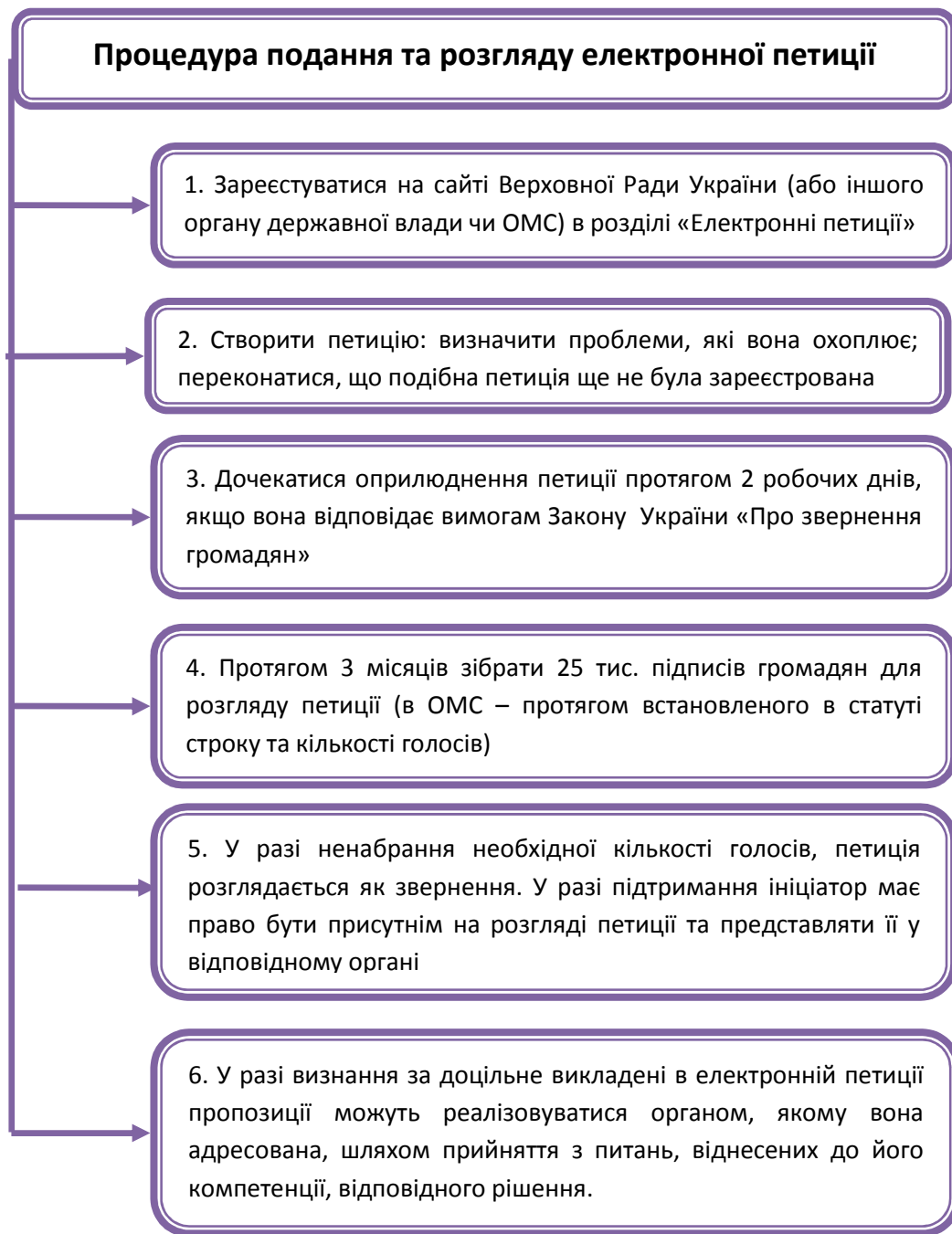
В електронній петиції має бути викладено суть звернення, зазначено прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти. На веб-сайті відповідного органу або громадського об'єднання, що здійснює збір підписів, обов'язково зазначаються дата початку збору підписів та інформація щодо загальної кількості та переліку осіб, які підписали електронну петицію [2].

Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. Відповідальність за зміст електронної петиції несе автор (ініціатор) електронної петиції. Відповідні органи державної влади, органи місцевого самоврядування та громадські об'єднання під час збору підписів на підтримку електронної петиції зобов'язані забезпечити:

- безоплатність доступу та користування інформаційно-телекомунікаційною системою, за допомогою якої здійснюється збір підписів;
- електронну реєстрацію громадян для підписання петиції;
- недопущення автоматичного введення інформації, у тому числі підписання електронної петиції, без участі громадянина;
- фіксацію дати і часу оприлюднення електронної петиції та підписання її громадянином.

Першою серед державних установ України сервіс електронних петицій запровадила Адміністрація Президента України. Ініціатива мала успіх: вже протягом першого року існування системи 2 млн. громадян поставили свої підписи під тією чи іншою петицією. Для розгляду петиції Адміністрацією Президента потрібно 25 тис. підписів протягом 3 місяців. Згодом сторінки для подання електронних петицій відкрили й інші установи. Проривом стало запровадження петицій до президента, Кабінету міністрів України та Верховної Ради України. Громадяни почали активно надсилати свої пропозиції: уже створено близько 30 тисяч петицій. Проте інструмент петицій на національному рівні працює не так ефективно, як на місцевому. Основна проблема полягає у відсутності системи звітування за перебіг реалізації петицій, тому більшість із них залишаються нереалізованими. Але із 42 успішних петицій – 6 впроваджені.

Нині електронні петиції запроваджені на всіх рівнях влади. Процедура подання та розгляду електронних петицій зображена на рис. 2.

Рис. 2. Процедура подання та розгляду електронної петиції до органів державної влади та органів місцевого самоврядування
*складено автором на основі ЗУ «Про звернення громадян» [2]

В свою чергу, на місцевому рівні ефективно функціонує Єдина система місцевих петицій e-dem.in.ua, яка використовується у понад 140 громадах. У системі запроваджена ідентифікація користувачів через Bank ID або мобільний телефон. Діють сервіси електронних петицій на сайтах місцевих рад. Зокрема, успішно зарекомендував себе портал електронних петицій Київської міської ради. Для розгляду петиції на порталі необхідно 10 тис. підписів, зібраних протягом 90 днів [1].

Ще одним дієвим інструментом е-демократії є громадські бюджети участі. Завдяки бюджетам участі громадяни можуть визначати, на які потреби спрямовувати бюджетні кошти. Частина міського бюджету спрямовується на запропоновані громадянами проекти, які обираються шляхом електронного голосування. Бюджети участі діють у Києві, Вінниці та багатьох обласних центрах.

Електронні декларації, як інструмент е-демократії, були запроваджені в Україні за підтримки Європейського Союзу у 2016 році. Високопосадовці мають щорічно декларувати в електронному вигляді наявні фінанси та майно. Подані декларації доступні он-лайн на сайті <https://declarations.com.ua/>. Для

заповнення декларацій використовуються цифрові підписи, що надаються Міністерством юстиції України. Таким чином, система електронних декларацій забезпечує нагляд громадськості за статками державних службовців та політиків [1].

Однією з найбільш ефективних українських реформ останніх років стало впровадження системи контролю державних закупівель ProZorro. Вона прийшла на зміну паперовим тендерам та дозволила зекономити значні обсяги державних коштів. Система ProZorro отримала міжнародне визнання, посівши перше місце у міжнародному конкурсі систем державних закупівель, а з 2017 року система електронних закупівель, заснована на досвіді ProZorro впроваджується у Молдові [1].

Портали відкритих даних покликані спростити громадянам доступ до публічної інформації. Специфіка відкритих даних полягає у використанні спеціальних форматів, придатних для машинної обробки. Адже йдеться про опрацювання великих масивів інформації, що займатиме значний обсяг часу при використанні людської праці. Тому для роботи з відкритими даними використовується спеціальне програмне забезпечення, а в перспективі опрацювання масивів відкритих даних здійснюватиметься за допомогою штучного інтелекту. Україна вже має власні напрацювання у сфері відкритих даних. Передусім це сервіс для роботи з відкритими даними OpenDataBot. Іншим інноваційним досягненням стало відкриття у 2015 році Єдиного державного веб-порталу відкритих даних, що створює можливість роботи з відкритими даними органів влади.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Оскільки основами електронного урядування були зміна ролі держави у глобалізованому світі, криза традиційної веберівської ієрархічної моделі публічного управління та втрата довіри до влади, підвищення активності громадян, то ці складові обумовили розробку та впровадження в провідних країнах світу ринкової та демократичної моделей публічного управління, які б відповідали вимогам інформаційного суспільства.

Таким чином, зусилля України та її громадян безперечно сприяють розвитку електронної демократії в Україні. Але її подальша ефективність залежить від спільної роботи представників влади, громадянського суспільства, а також міжнародних експертів. Перспективними напрямками для подальшого розвитку е-демократії в Україні є впровадження електронного цифрового підпису та переведення в онлайн головного компоненту демократії – виборів – шляхом запровадження електронного голосування.

Список літератури.

1. Електронна демократія в Україні: інструменти та методи [Електронний ресурс]. – Ресурсний центр ГУРТ. Режим доступу: <https://gurt.org.ua/articles/44096/>
2. Закон України «Про звернення громадян» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>
3. Довбенко М. Е-демократія в Україні – рецепт успіху? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28517032.html>

References.

1. HURT (2018), “Electronic democracy in Ukraine: tools and methods”, available at: <https://gurt.org.ua/articles/44096/> (Accessed 30 Sept 2018).
2. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), “On Citizens’ Appeals”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 30 Sept 2018).
3. Dovbenko, M. (2017), “E-democracy in Ukraine - a recipe for success?”, available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/28517032.html> (Accessed 30 Sept 2018).

Стаття надійшла до редакції 09.10.2018 р.